

ӨЗҮЛДЕНИН ЧАДАЛАРЫ

Байкал-Амур магистралы. Туудуучу хемчээли, күчүдү техника болгон туудуучулар кайгычтыкты кызыккан кай чорун баштайгы хүнерде Владимир Оржакты кайгыткан. Ол кайгыткан хемчээли менен бе?

ВЛКСМ комитетинде комсомол райкомунун публэкасы биле тааныш көргөш, секретарь айтырган:

— Иш дүжүр чеге ашкандар сизге бе? Чугае сандырып кайы: мыда белен авет.

— Ийе, ашкандар мен — деп, Владимир боданчын-даа харылаан.

Кызыккан күш-акмалык бичи-даа хостуг үе чок хүнери мычаар ателен. Рейстери кым-даа санаптыр турган. «Хей болгон тууду-на кончуг аки!» Иш сөөртүр машиналар чалаачыларын кыйгызып мындыг турган. Владимир хүн бүрү шак мычаар ашкандар, кезеңдерде дзы-бүрү комсомол ашкандарына кирип турган.

— Аша ашкы хуну турган. Мога билес МАЗ-тар мынты сөөртүр-ле турганар. Кезек машиналар чүдүрүлгө маан ателен. Чолаачылар кабиналардан үнгөш, таакылаар-даа. Владимир база оорго катжа берген. Хенертен бир машина калыр чеге үлгүл шмчеп бодыккан ол эскерип каан. Ол бүгү каш-секуна иштине болгон. Оржак буртулар лап берген, кабинаны кире халааш, моторну хедзедерипкен, мырнын сөөгү калрак чивеш араанда ар өртектиг техниканы амы-тыны алган.

Анык оол шалыпчы туудуга чыл чыгы кызыккан ашкандар. Оон соонда Чепсектиг Күштерини хүрээлениче чоругу үе келген. Шериге чоругунун мурнуна ол чолаачылар турганы төрөн совхозунга челип келген. Ону чылым-биле үзөннөр. Хей-ле чыгы сестерини аразында ачанын мындыг сестери Владимирге утундурбас бооп арткан:

— Шериг хэрге амыдыралын утук шканы-дыр, огул. Ол мыдай кижилерге мынак авет. Ону өртөн кижикант-даа бергелдеге туртубас.

Шериге чаа келген оолдарын баштайгы башынары бот-боттарында дөмө: байлаан чалаан-биле, билгилерге чүткүдү-биле. Иччала-даа кижикант бурзууну амыдыралын бо чаа үе-чадамынга хамаарылган аны-агы. Оларнын хей кезини хамык чүвени изин-

биле холга алаш. бергелер болгон чедипке чок үелер турза-даа, боттарынын билини, мергежиди бедидер хэшт кызыккан-биле бурунгаар-даалар.

Аша дайынчы Оржак белин орктар дилевен, өрүтүң күдүрүңга чыдып каарын күзөп-пөн. Иччантам чамдык бергелер турза-даа, командирлерини, эш-өрүтүн дуалаан-биле салган сорулганын кызыккан кай чорун. А бергелер башы бурзууну туруп кээр. Баштайгы хүнерде анык дайынчыга өт белектели канчаар-даа аажок берге болган. Шыгарынын болгон бооларынын үлгүнүнүн, боон огуларынын болгон окутуштурунун Аргаарын бирден бирөө чокка өрөнүн алган ишкан. А херек кырында ал бүгүнү кыла бээрге, чугае «чүгээр» деп демектен өрүлө-вес.

«Мээң караан мынды болгай аан» деп, Владимир чамдык хөг чок баштактангылаар.

— Ажырбас, адип аар бис — деп, биче сержант Берестов аша утур харылаан.

Анык дайынчы дуржулганын камнын-биле, чүткүдү-биле, кызыккан-биле мөөнө-нөп ателен. Шериг хэргеге азын мергежиги берген аша дайынчылар Иванов, Шкелдзев, Новоаренко болгон эскерлер-даа айтыртылар. Бодуну хостуг үзүн белин өрөд-диге ашкандар, өрөдиге номарын рейс чорунга бола ап аар турган. Баштайгы чыдып төнтүзүлгө чамдык айтыртылар талаан-биле ол башкыларын тузак чок аларган. А калган дайынчылар түнел хыналда өртүп турза, аша дайынчы Оржак бодуну белин билгилни күргөскөн.

Чүткүдү болгон ашкандар мынадан анык аша дайынчы Оржактын бүдүжүлгө ба-за бир эки тала бар—оон сөт-килини чымча, бодуну. Ол бодуну челишкенин херге хелү эрттир чоргаарын берес, уаг-даа, биче-даа чүдүлгөн өрүт-биле үзөжир.

Аша дайынчы Казаран спортту ийги чегенчү чүдүлгө деп санап, эитиг арга-ла кыш-куштуржү шмчээшкенин-перден «дзев» бээрин, азын маннаарын кымылар турган.

— Херек апаарга, мергежидини күргүзүкчү мен аан — деп, Оржакка ол мактанган.

— Че, мынды-дыр, даарта үш муң метрини крөзунга көрүтпө бис мынаан.

Ол крөстүн төнтүзүлгө Казаран эң сөөдүлгө келген. Ол дыка-ла мычар. Оон чанында

чедип келген Оржактын: — Че, ам кады белекенили — дзын сестерини ол дзын каан. — Халып болу-дур сен, мычала-даа белектели коп-ка-тыр.

— Шымап бе? — дзын, дем-гиз бажын көдүрүп келген. — Ийе, чөптөзөжир сен бе?

— Чөптөзөшпейн канчаар. Белектелир өртөн тууду түнелдер база экижип орган. Совгүт крөска дайынчы «эки» деп демекти-даа алган.

Ишпейлгит комсомолчу оон-даа өске өштеринге уаг дуа-ны күргөскөн, хей-хей дайынчыларга үзөгөр бооп турар.

Анык дайынчынын берге үелө эрес-маадырлыг чоругун херечиле турар мындыг та-варылган чугаалаккан тур мен. Ол өртөн чыгы болгон түвө. Иш бажынын чалбыш хөмө алы бергени Владимир көрүп каан. Ол өрт болгон чеге халып чедип кээрге, мы-да уаг эндери берген бол-ган: колдунга херзөжөнөр, кырганнар. Бир-ле кижикант алырган:

— Чаш уругларын тынын алынар! Бажыла уругтар...

Дидим комсомолчу ажижик халы берген. Иччалажок эжик шоочалыг болгон. Оон Владимир сонганын рачанынче суг чажыккан, шиди буза шапкан, чалбышталып турган өрөдө кире берген. Иш каракты саргыдып, чажын төгүлдүрүп кээр. От арынын болгон холдарын чий берген. Тынары бергелдеп келген. Оол оон-даа эскербон дег бичи чаштарын дилеп турган.

Мыка тынып чадааш, көр-каныдан стол алаачы кире берген Наташаны ол оон тып алган. Владимир уругну сонга дамыштыр мыда турган хер-зөжөнөрүн бирзөжөнө су-нупкан.

Өрт улам-на күштөлип ор-ган. Бажыга турар арга чок аларган. Иччалажок дидим комсомолчу ийги уругну ди-зорин уламчылап турган. Ол оон чаш уругтар чыгар бер-гегенгөн тыпкан, лашкаар уаг-дурүп келген.

Дуаарга, ак сөткилант болгон тергичи эки дайынчы Владимир Оржак шак мычаар Төрөн чүртүңга бараан боду турар.

Подполковник В. МУРОМЦЕВ, Закавказье шери округу.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шын» солуннуң шериг-патриоттук үндүрүлгези № 12

СӨСТУ БЕРГЕНДЕ — ШЫНЗЫТ

Баштай көрге өскөдөрдө ылгалыр чүвөн чок солдаттар бо-ла таарыткылаар. Бодун ап чоругу база бодун, ар-галыг-ла бола эскертимей артып каарын бодар. Иччалажок калган харысаала-мыг даала күөсөдир апарган-да, командирлер чогун-на мы-дыг кижикант болгон дзын-гыр дайынчыларын шипи ап.

И шериг кезеңде база бир мындыг солдат бар, ол дээр-ге Чадаана хоорайдан келген аша дайынчы Андрей Мон-гуш-тур. Сески касты доо-кани, Кымылдын уран чүгү үчүлгөсүн өрөнөп кир-ген. Оон ону дооспай чорда, Совет Армиянын хүрээлениче кездирткен.

Шериг албаныга хелок дүргөн чачыга берген, үе-тавтың болгон дайынчыны негелдерин хажып чок күө-сөдир кылдыр өрөнөп алган. Чыгыс сөс-биле чугаалаарга, армиейи коллективниг төлө-лө кижигу апарган. Калган солдаттар социалистг хү-дзөгөлөр ап турза, аша дайынчы Монгуш бодунун му-рунуга белен эвес сорулганы салган: бедик мергежидини специални боду, холушкан мергежиди шипгелдир алыр, раардыг спортту боду.

Хүдзөгөл шак мындыг бедик турар, ону күөсөдир дзын уаг күштү үндүрүр апаар. Чамдыкта чарыштың чал-бышталган оду хенертен өжө-даа бээр таарыткылаар турар. Монгушту бүдүжүңе хамаарыштыр мындыг сестерини чугаалаары берге. Хүн бү-рүзү, өрөдиге саны саган сорулганын чедип алыр-ле-че улам бурунгаар бажы-бооп кел чыткан. Хүдзөгөл-лерин күөсөдир хынал турза, комсомолчу дайынчы-нын ары мынаан. Дайынчы болгон политиктиг белек-дир шунту күөсөдиринге ол чугае эң эки демектерин бодан. Бедик мергежидини специални бодурун, хо-лушкан дайынчы мергежиди шипгелдир алыртын шыла-даларын челишкенин ду-жаалган. Ам Андрей херек аларган таарыткылаа экин сол-датын шыдаар боду берген. Чеп-секти коллективтиг ашкандар аларган үелө ол кончуг чугу-ла.

Ол бүгү анык солдат Мон-гушту дайынчы болгон ком-сомолчу хүдзөгөлүн күө-сөдиринге уаг адыгын чуга-жок. Иччантам оон албан би-жикте он амыг мактаалар кирген: дайынчы техниканы билгил ашкандар дзын, дайынчы дежурыйлашканы, танкымы албанын серем-чысадыг эрттиргени дзын оон-даа өске.

Андрей спорт талаан-биле хүдзөгөлериң база чедип-кинип күөсөдир. Ол ам ийи раардыг: баскетболга бол-гон чик атлетикага. Кезекке болгон маргалааларга каш удаа кирип, багыт эвес түң-недери күргөскөн.

Андрей Монгуш чугае со-циалистг чарыштың тивлек-чиз эвес, а харын ак сөт-кидиг, эш-өрүңе дуаарга, бау-дур кижикант дайынчы. Оон шериг амыдыралында мын-дыг чикетки ап өрөдигер. Аша дайынчы Тодаржан Сай-дахметов албанын баштай-гы айларында шериг херзөн шипгелдир аларында бер-гелге таарышкан. Монгуш экинге дуалаажы ателен болгон хостуг шактарында бажы өрөдирин уагачылап турган. Дагышкы-дайын-чыны акымы халаа барбаан — уадаанда Тодаржан өрү-ден тула калбаа апарган.

«Сөстү бергенде — тынаты» деп принцип Андрейниг шер-иг амыдыралында кол прин-ципи боду берген. Коллектив-те социалистг чарыштың өз тивлекчизин, Совет Армиянын тергичини хүдзөгөр болгон оон үзөгөр чикетки ап турар кижилер хой.

Ю. САВОСТИН, офицер.

Гвардейц П кезектин авиатор дайынчы-лары ону беш чылдын баштайгы чыдып дайынчы болгон политиктиг белекелге бедик күргүзгөдир доозун турар. Оон төгүзү Ада-чүрттүн Улуг дайынчыны армийи-биле сырып холбашкан. Шипириг түлүшкүнүр боду турган чеге бүрүзүңе — Москва болгон Ленинград чогулга, Курск элгөңгө болгон Донбасска, Белорус-сияга база Берлинни дзынне тивелде-лерге кезектиг ужудуктарынын, штур-маннарынын, инженерлеринин болгон авиаспециалистерини кирген уаг уаг. Дайын чыдарында оон 19 кижиканттир-кчи Совет Эмгектинин Маадыры деп бедик

атты алган. Бо хүнлерде ол кезектин дайынчылары аларыг дайынчы чачы-ларын көвүдөдир турарлар. Авиатор дайын-чылар он чаа техниканы бүртүң-биле ашкандар билирлер. Кезекте бедик мерге-жидирлерин, тергичи эки боду тергичи саны көвүдөдир турар. Хей-хей офицерлер челишкенин дзын «ССРЗ-ниң Чепсектиг Күштеринге, Төрөн чүртүңга бараан бо-лганы дзын» деп орден-биле шапкыткан.

ЧУРУНГА: тергичи эки орденни коман-дир, I кастың шериг ужудукчу, гвар-дия капитаны И. ВОРЦЕВ. Н. АКИМОВТУҢ фотозу. (СЭТА-нын фотохроникасы).

- Тывадан барган оолдар — дайынчы болгон политик-тиг белекелдин тергичинери. Оларнын дугайында шериг ке-’сектеринден келген чагаалар.
- Чепсектиг Күштерини хүрээлениче барганнарын өг-бүлезинге кандыг чигелделер болурул.
- Дайынчылар Саян-Шушенск ГЭС-тин тудуунда тууду-жулар апарган.
- Эрес-маадырлыг чоруктар дугайында кыска медээлер.

ОГЛУНУЦОРДЕНИ

Ол кезеңе теледидишты-лар көрүп орган он-он муң гомежычыл болгон областыг чүрткычылар сөткелди ду-дурдир кээр болушкунуң херекчиз болгоннар. Гомеж-областыг шериг комсомари-дини политикдизини на-чалыгити полковник П. Кова-лөн колхозчу С. Асачинге оон оглуңуң дайынчы орденин на-дагалары-биле дамыдып берген.

Сураг чок чиккен деп сапат-

тыртып турган огул — адыгын-полкун командир майор Павел Викторович Асачиниң салым-хууаңуң дугайында оон азымы дыка хей чыдар иштине чүгү-даа билбейн чораан. Областыг чүрт шипи-лел музетинин. Топ арктиктиг болгон ССРЗ-нин Камгалал министрствозуңуң кадрлар талаан-биле Кел эргеленин ашкандарынын күө-сөдиринин ашкандарын ачымыда офицерин дайын-

чы орун болгон маадырмы-биле өлгөн чеге тодардыр аргады болгон. Сөөгү тула-чушкунга күргөскөн эрес-маадырлыг болгон туруштук чоругу дзын майор Асачиниң өл-гөнүниң соонда Ада-чүрт да-йынчы орденин I чегең-биле шапкыткан. Ол шапкыткан маадырны авиация дамы-дып берип турганы ол боду.

В. СИЛЕНКО, подполковник.

АМЫ-ТЫНЫ АЛДЫНГАН

Шеригин Топ бодуңуң по-литикдизинге Чехословакия-нын Уагусу армиянын кезек командири майор П. На-ваславден чааа келген. «Бис-тин солдаттарынын амы-тыны алган совет шериг э-чине халымы-биле өрүп чет-тардык» деп, ол бижон бол-ган.

Чехословак дайынчыларын өрөдиге эрттирип турган чегеңде мынак эвесе арыгта өрт боду берген. Эрт-биле ашкандыг демексиди майор П. Наваславден солдаттарын амы-тыны алган совет шериг э-чине халымы-биле өрүп чет-тардык» деп, ол бижон бол-ган.

порцки К. Коадерка совет кезектин турган чегеңге гвар-диянын уаг лейтенантзы амы М. Токбасты адыр дзын халдып келген. Анымыта та-гарышкан дайынчыларын амы-тыны алдыган.

Майор Р. ПОБЕРЕЖСКИЙ.

ЫР МААДЫРНЫ ТЫВА БЕРГЕН

Орус музикамы Грузияга болгон фестивалынын түнел концертте композитор О. Фельдман Е. Долматовский-нин сөөгү бодуңуң бижонил «Уагс утаан» деп мын ыр-лаан. Адым чекелашканын оонурга бээр, композитор жалда оонурга чугаа-лаан:

— Ырны маадыр — бис-тин аравыста. Ол дээрге амы үелө политиктиг институт-туң геология факультетини доканы Георгий Васильевич Джанаридзе-дыр.

— 1941 чылда бистаң бөлүк дайынчыларымыз тулуну-улаан, бүдзөгөл-биле үңдү орган. Аша дайынчы Джанаридзеңи бушадимы ка-даның илгиче полкун дзын дзын эки — Дайынчы Тук чорган.

Кандыг-даа хуулааган түвө болбас деп ол кончуг эки биле-даа, суурун дзымдылап турар үш дугаар бажыңе уг-лашкан. Бажында анык те-рожен бар болган. Оон майл бугу чүвө Оскар Фельдман-нын мында дег болгон. Ол херзөгөл: «Мээң амыга дег-бес» деп алырган. Джанарид-

зени олумен камгай турун-пай.

Каш хүн эрткенде бистаң бодуң дайынчыларымыз оор-утке катыска берген. Төрөн чүрт Георгий Васильевич Джанаридзеңи эрес-маадыр-лыг чоругун бедик-биле үзө-лөш, ону Кызыл Сылдыс ор-ден-биле шапкыткан. Каш чыл бурунгар Г. Джанаридзе Бе-лоруссияга барып, дайынчы өңүңтери-биле ужурашкан. Чүгө бодунуң амы-тыны бо-лазын солдатын камгалаш-каны ол «адамны» дзын тыпкын барганы кончуг хо-мушактыг болгон.

1972 чылда Е. Долматовский ол тогуңуң дзыншап, шууду бижип каярга, О. Фельдман аша музика чогаткан.

Подполковник

В. БОГДАНОВСКИЙ. («Красная Звезда» солундан).

Шериглерниң өг-бүлезинге чигелделер

Баян-Нел суураа чурттап турар С. С. Дуваа редакцияме чагаа бижээн. Оолдары шериг албанынче улаштыр чоруп турарын ол дзындадып, оларнын өг-бүлезинге кандыг чигелде-лер туруп болурун айтырган. Моон адаанда шериг барган оолдарны боттарынын өг-бү-лелеринге чигелделер дугай-ын парладыныс.

ССРЗ-ниң Чепсектиг Күштө-инини хүрээлениче шериг ал-банын эрттирер-биле кий-гырткан хамаатыларың өг-бү-лезинге дуалаамчы болгон өс-кө-даа чамдык чигелделерин тынсыр. Хуулаагы шериг ал-банында солдаттарын, матрос-тарынын, сержанттарынын бо-лгон старшиналарың база ха-мааты аныктыр ийикте, хуу-саалыг шериг албанында кижилер шериг өрөдиге чеге-ринин дзынжыкылары болгон күрсантылары болгонда, олар-нын өг-бүлезинге (бир эвес бодулашкан болза) база ду-заламчы тынсыр.

Бир эвес шериг кижигиң ка-дайы өдгөн таарыткылаа оон огул азы уруун өске кижикант азырап турар болза, оон авазынын өлгөн дзын ап ту-рар пенсиязын алганга, ду-заламчыны шериг тери азы-ракчыга тейлер.

Дуалаамчы алыр эргени чаг кижигини адазы шериг комис-сарындагы албан хаап чоругу дзын келген үзүлгөн ателен санаар. Бир эвес адазын шеригке алган соонда уруг тө-рүтүңгөн болза, оон төрүтүң-гөн хүнүңдиг ателен дуалаан-чыны тынсыр.

Ол талаан-биле сонургал-дыг кижилер (иш ийикке азы-ракчыны) чурттап турар чеге-рини азы-биле шериг комис-сарындагы келер ужураут.

Дуалаамчы тынсырын дзын билиртерининге дараазында документалары көжар: тускай маймык баулар өг-бүленин эр азы шериг кижикант чеге айткан тынзылган, бады-лашкан дугайында болгон уругун төрүтүңгөн дугайында херекчелериниң таыма бас-кан хоолгазы, кадайынын бо-лгон урууңуң чурттап турар чеге тынзылган бажы эрге-ленин азы ашканды чоннар депутаттарынын калы (суур) Советини тынзылган кат-тай экзээр. Бир эвес дуалам-чыны чаш кижигин азырак-чы дзын турар болза, били-риникинге ол кижикант азы-ракчы иш дзын тынзылган көжар. Бир эвес шериг кижигин ка-дайы азы оон уругун азырак-чыны көжө чеге чурттап ту-рар болза, оларнын ма-мат-анын, тарып алган нотаадын айткан кезде Советтин шип-зылганын баа көжар ужураут.

Шериг албаны эрттирип ту-рар кижилерин өг-бүленин хо-райларда, хоорай хемчирин суурларында, ашканды болгон курортту суурларда болза, бир уругта айла. 15 рубль, ийи болгон оон-даа хей болза 22 рубль хемчиринг дуаламчы-ны бээр. А шериге кижигин кадайы азы уругун азырак-чыны ма-матанын, өгөртүтү болза, бир уругта 7 рубль 50 копеекти, а ийизин өрү кижиге 12 рубльди ай санында төлээр.

Уч-дуаламчыны сондаа хандырылга чегери айман 20-де почта-биле шипдиги турар.

Бир эвес бичин кижикант күр-үленин дозу хандырылганын болза, дуаламчы төлөсө. А шериг кижигин кадайы ашканды оон огул, аша чоруктан соонда ашкандар күзелин иде-режир болза, билиртеринин бижон хүнүңдиг ателен, бир ай хуулаа иштине чеге-чеге Совет-тер оон ашыл-биле хандылар ужураут.

Бир эвес адазы шериг чоругу барган чаш кижигин иш ийик-ке азыракчыны ону уругулар садынга азы эсиге тургузар күзелин болза, калдыг-даа ор-ганизацияга хамаарышкан уругулар албан чегинге ол чаш кижигин тургузар апаар.

Солдаттар туудуга чедип келген

Ажыл хуну кидин-түлүк ателен. Оол дериг-херексе-дир туудар өрөдигеңиң таанын автобустар доктаай берген. Оон солдат оолдар оонут-мурвуг үе халчын келгиле-де.

Олар шунту белеп кижикант. Маана келген кал-ла хонганнар.

— Баштайгы бодуламыс калдыг-дыр чо? Чарам-тыр! Кедергей чарам-тыр — деп, оларныкы бирзөңи мээң айты-рымга харылай-дыр. — Мындыг уаг гилостанчын-нык тууду моон мурунда көрбөң мен. Кайтамчык чү-вө-дир меонар!

Бо оолдар дөгөре чангыс кезекке албан эрттирип турган. Оларга комсомол хуулааган Саян-Шушенск ГЭС-ияни дугайында чугаалап берген. «Аша ашканды холдар аажок негеттигип турар—деп, оларга дзынган. — Мыда сизерин

манай турар. Саяннарга, дегеледе эл уаг дзын ГЭС-тиг туудуңа ашкандар уаг аталар-дыр. Олче чугае төлө-лө дзын кижилер комсомол комитетиниң сүмөң баулар чоругу бис».

Олар ам Саян дзынганда келген бо. Бөтүн тууду-бисе бир дугаар таанымы турар. Таанымыс. Оолдар боттары-нык дугайы чугааладылар. Чүчүктөн бөлгөзүң: Ногоро-д, Урхана, Казахстан, Ар-хангельск.

Юрий Тригузов өрте-бурун-ту орус хоорай Ногородаан келген. Тускай эртем азы-кты, Василий Сивелский Ук-раина чүртүгү, шериг мурун-да тракторист турган. Казах-стандан келген Владимир Елчк чалаачы кижикант боду.

— Мен Магитогорскден келдим—деп, Иван Стаценко чоргаар-даа чугаалай-дыр. — Мээң мырган-адам Магит-огорск тууду турган. Саян-Шу-шенск ГЭС-тиг тууду — мээң бодуңуң Магитогорск боду.

Элден каш хонун эрткен, Кадрлар кидизинче телефон

догдатым. Оолдарын хой ну-руузу кол дериг-херексе-дир эргеленин арып каган, бажыңе-бетончиктер белек-көр өрөдиге комбинатта арып калган боду. Ол дээр-ге Геннадий Булатов, Абдул Нодмарев, Василий Кошмаров, Станислав Лекадров, Петр Иванов болгон эскер-даа. Олар бот-боттарында чарам-чыларды кылашканы боор хон чок болгон. Шунту калы туудуңа кол мергежиди шипгелдир аларын шипгелдир-дзын. Ол эң-дир.

Уадаанда оолдарын чам-дымы бажыңе-бетончиктер ийги разрылганын шипгелдир алырлар. Даартамында оларын бир дугаар ашканды хуну этелен. Гидрогуду-галарын күш-ажыкчы надыры Уаг-Хемни күзүңуң комму-низмге бараалдар дзын дугуңу солдаттарын ишк иччаар ателен.

Г. КОРОЛЬ,

«Огни Саян» сөзүңуң корреспондентини.

ЧУРУНГА: Саян-Шушенск ГЭС-ини туудуңа кирип дзын келген бөтүн солдаттар.

Сурувусклубу

ТАЛАНТЫЛЫГ АНЫЯКТАР

Чови-Хемчик райкүсөөмүн култура кидизинин эргелекчиси Спар-оол Суукаевич Монгуш-биле районда эд дээр ажилды култура оаларың лым дугайың чугаадың бээр-виске, ол үр боданмай-даа Шеминин кидиз Култура ба-жынын чоргалар-биле алады. Ол саналды партия райкомунун пропаганда болгаш агитация кидизинин эргелекчиси Хожур-оол Эрелчинович Монгуш база изин-биле деткиди. Шеминге удаада хал келген бис. Кыска кышкы хүн ке-

нтеренгеи танчылар-биле кы-зыгаралмай, орус, татар, украин болгаш өскө-ла лалал уустарын танчыларын чон нурунга ойнап күсөдөп, ко-руктарынч үнелени чедип алган.

Улусчу чогаалчыны бирги Бүгү-эвеле фестивалын бирги элчезини үзүндө бо-чымды чымында Чаданна хоорайга болган түнчүс кө-рүдөгө Шеминин Култура байжының бо талпы болу-птай чорин элден, кедей-кыпчак ойнаны көдө анык-тарын уран чүгө хандык-шылдын тодоргой бадм-кал.

Ук Култура байжының нияти ыры болуу алаа база нияти чорин элден. Ону шко-лада ыры башкы Александр Монгуш ууртуп келген. Ол база улуг чедикши-дир. Илелекчиди танчың болгаш ырааң башкы Леонид Доржу Чови-Хемчик районун нияти ыры коллективини составы-га киржип тура, удаа-боор зона маргалдааның оор-биле кады барын киржир эргени чедип алган.

Ук Култура байжының уран чүгү удуруткучу Сат Че-чек, «Болшевик» совхозта ВЛКСМ комитетинин секрет-

ры, совхозта партия комите-тинин кичиги анык комму-нист Римма Донгак, золаан Сат Алар-оол, дарган Монгуш Кашык-оол ышкан илелек-чиди бот-тымын көдө ар-тастерин чоргалар-биле адап болур.

Римма Донгак биле кичи элчиз Зоя Куулар олар Се-вн Буктуситин «Кызыл дуга-йында ыры» база «Торон хо-нин эринде» деп ырааңны күсөдир илелекчиди, чараң, онзагай анык.

Шеминин талантылыг анык-тары Култура байжының со-лун темалык кезеңдер, ужура-жылгалар, номчулган конферен-циялары эргитеринден анык-да, «Борбак-Арыг» деп агитация-уран чүгү бригаданын тургу-зуп алган, малчын фермалар-ны, хову тургаларын солун программалыг концерт-биле эргип чоруп, ызы-бүрү тема-ларга лекция, беседалары аы-лып, малчыларын хүн бүрдө чымынчыл ажил-ижинге бо-тут дугайың чедип туралар.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТА: ырааңны кыстар Римма Донгак биле Зоя Куулар; хоочун сыгытты Монгуш Кашык-оол.

ЭРГЕЛЕКЧИНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Коммунист Оозак Солдун кызымак, хүлөнгөн аялымы-га ээ-харысалгалыг кичи. Кара-Тал салбырыңа кидиз клубтун эргелекчизине ажилдаанды бээр 3 жыл аякып турар. Оозак утбай клубна ажилдап эгелээден бээр култура олааның ажи-лы экинчи. Клубтун ишти-ки болгаш даңгының примел-ден чартыктай. Хана солун-парын доктаамал үндүрер.

Дыштаныр күшлерде клуб-на културалар аайы-биле агиткавирларал концерттери болуп турар. Ол ышкан аы-чем аймакын, бот-тымынчыл туручтуларын чуралы тур-тарының делегетини докта-амал эрттирер турар.

Байыраалдарда болгаш дыштанымга хүннөрдө ою-тоолаа үзүткөсө. Клубна теинис болгаш тыа хүреш оюмдарын организастап эр-тирген. Салбырыңа чогуна киноларын үзүктөл чок көр-гүзүп турар. Клубтун ишти-кезде арыг-салыг, массалыг ажилдар организастап эр-тиреринге чөлө белең болур. Бо бүгү дээрде коммунист Оозак Солдун кызымак-най күш-анымынчыл херети-ли-дир. Ыйчангап олу суур-нуң зоно хүндүлүр.

А. ЧИГДЕН.

Улут-Хем район.

Мелебидение

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ МОСКВАДАН

8.00—Аныктар аразында хоккейге делегей мар-гылдады. ЧССР биле СССР-нин шилдик ко-мандаларың оюну. Чехословакиядан дам-чыдыла.

10.00—10.10—Чапсар.

10.10—«Саян плацдармы». Документалдыг фильм. 10.20—Сибиряның күрүлени орус улустун ишти ырынын концерт.

10.50—«Ажык-конча» делегейинде. «Саттыгын уш-уурум солдаттар». Политиктиг таймбыр-лакчы В. Дунаев эрти-рер.

11.20—Урутларга фильм. «Ташкент — тараа бай-лактыг хоорай». Уран-чечен фильм.

13.00—Медээлер.

13.10—«Бистик наждарымыс. 1924 чыл».

14.15—С. Прокофьев—«Кае-сингит симфония». Топ телевидение болгаш Бүгү-эвелек радиоу-нун РСФСР-нин улус-туң артизи В. Федо-сеевко удуруткан Улут симфония оркестри күсөдир.

КЫЗЫЛДАН

14.30—«Ак орук». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

16.00—«Артотос». Эстрада программасы.

17.00—«Уе». Информастыг программа.

17.30—«Бистик наждарымыс. 1924 чыл».

18.40—«Оттук көүрүт» деп уран-чечен телефиль-мин баштайгы көр-гүзүлгөсү. 2-ти сериа-зы.

20.00—Медээлер.

20.15—Телемедээлер.

20.25—Неделяда болушкун-ларынч таймбыр.

20.40—«Георг Оге болган опе-ра». Фильм-концерт.

21.40—«Тыяның недеязы». Информастыг програм-ма.

21.55—Чаралдар.

МОСКВАДАН

22.00—«Ажык-конча» делеге-йинде. «Саттыгын уш-уурум солдаттар». По-литиктиг таймбыр-лакчы В. Дунаев эргитер.

22.30—Сибиряның күрүлени орус улустун ишти ырынын концерт.

23.00—23.20—«Уе». Информа-стыг программа.

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ МОСКВАДАН

10.10—«Эртенги почта». Му-зыкалыг программа.

10.40—«Чурукчулар дугайы-нда». РСФСР-ниң алдар-дыг туручтузу Б. Шер-баков.

11.15—«АБВГД-ээр». 11.45—«Тоол аалдан келди». «Маа биле Витяның Маа чыл ужураалары».

13.00—Медээлер.

13.10—«Кадимша». Эртем-пестерделегей програм-ма.

13.45—«Салымның кыжырым азы кизг бус-биле». Уран-чечен телефильм. 4-ти сериясы.

15.25—15.35—Чапсар.

15.35—«Салымның кыжырым азы кизг бус-биле». 2-ти сериясы.

17.00—«Уе». Информастыг программа.

17.30—«Бокска СССР-нин туа-ган чемпиону деп ат-лоот маргалда». Финал. ПСКА-нын Спорт ордундап дамчыдыла.

18.30—«Правда» солунуң политиктиг таймбыр-лакчы Ю. А. Якутович делегей айткыларын-га хамаарышкан бесе-дамы.

19.15—СССР-ниң улустун ар-тизи В. Рудяковун концерт.

20.00—Медээлер.

20.15—20.25—Чапсар.

20.25—Аниматар аразында хоккейге делегей чемпионы. ЧССР биле СССР-нин шилдик ко-мандаларың оюну. Чехословакиядан дам-чыдыла.

22.15—ССР Эмилелиниң Улут театрынын солстери-ниң концерт.

23.00—23.20—«Уе». Информа-стыг программа.

Редатор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Албатын өскө-даа кижилери» 10.00, 14.45, 18.30, 19.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПОНЕВ»: «Канитанлар» 9.10, 10.40, 17.20, «Кромель» (2 серия) 12.10, 20.35, Кинолек-тэрий: «Кайтамчың күндөр делегейинде» 15.00, Кинолек-тэрий: «Уаутларга урутар дугайында» 18.50 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Тилекчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Кинолектэ: «Ор-лята» 10.30, «Ынакпаанлар дугайында романс» (2 сериа-лыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ГЕОЛОГ»: «Ийити шыны-дыла» 18.30, 20.30 шактарда.

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Албатын өскө-даа кижилери» 10.00, 14.45, 18.30, 19.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПОНЕВ»: Киночымыды 9.00, «Канитанлар» 13.00, 14.30, 16.00, «Кромель» (2 сериа-лыг) 10.15, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Робинзон Крузо» амдыралы болгаш элестиг ужураалары 15.00, «Чайлаң чок аяктер» 18.50, 19.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тилекчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ГЕОЛОГ»: «Халадан хала чедир» 16.00 шакта.

1938 чылдан бээр СЭПН кел-жигиш, персоналдыг пенс-ионер.

Севен Хурер-оолович ДАНЗЫН-ООЛДУН

мөчөзлөп СЭПН Бай-Тайга болгаш Тес-Хем райкомна-ры дылатташкан, оң төрөде-ринге болгаш чоок кижиле-ринге халы кыжыдалын илереиле тур.

Тываның агаар оруу

Кызылдан Москва чедир чаа агар оруун Красноярски-нин аякторлары асыктап, Амгы үениң самосттары да-гы Тывадан чуртун найыс-далыңа дорт маршрут-биле баштайгы рейстери кылган.

Бистик чуртууеуң анык-агы хоорайлары-биле авто-номунт республиканың агар оруу чыл келген тулу-на калбарып турар. Оларынч аразында Красноярск, Ир-кутск, Улан-Удэ болгаш өскө-дөр-даа бар. Таарымча-лыг кылдыр дериттинген

ЯН-40, АН-24 самолеттар чыл саанында-ла Саян аймак-да чүч муу хире пассажир-дерин чедирип, дүрген түм-терин өөрүтүп турар. Алар-ны калкып-даа оруунче то-рулбас МН-8, АН-2 республи-каның чедери берге дагыг районнарыңа доктаамал ба-рып турар.

Чоокку үеде агаар оруу Кы-зылдан Алма-Ата, Ташкент-ба-ле харылаптырылтар.

Р. КОЗЫМИН, СЭТА-нын корр.

Кызыл, Тыва АССР.

Саян мрамору

«Саян мрамор» комбинат-тын коллективни ону беш чылдын бирги чымында мрамордан болгаш граниттен кылган арым талааның каа-стан калбак тууду материал-дары бугулар планын хуусаа бетанде күсөткен. Бо продук-ция чээрби ызы-бүрү өнүгү.

Ону туудуктар канчаар-даа аажок хөргөдөр. Шынар та-лазы-биле делегейиң эд дээр хевирлеринден анык турар. Саянның «даш четөө» найы-сыдалдыг метрополитен стал-дыларын, Култура ордун-арын болгаш чуртун дыка хой хоорайларың хой-ишти ба-жыныңарын каастап турар. Москва болур Саянның 80-нин туудуларын база оң-биле каастар.

Саян мраморун тоокта чаа Мобиле чүдүрүп чоруткан. Даңгык чурттарынч чыгыр-ларын доктаамал өзүп турар. Оон иштинде сураглыг Кар-рарск мраморуңун эдлекти-лерни итали архитекторлар-нын чыгым база бар.

Красноярск крайың мур-накты бугурулгелерин эге-зюккениң дегинишкан, Улуг Октябрың 60 чымында комбинаттын төлөвдөп кү-чүзүне чедирип бугурулгел-ниң коллективни шивиттарган.

В. ЯРОСЛАВЦЕВ, СЭТА-нын корр.

Саяногорск, Красноярск край.

Күзенчиг аалчы

Мөгөн-Бүрөнде киномеханик район Севединия деугады Владимир Иргит оонашкан аялымыңа бедик харысалга-лыгларын бирээни. Онугу беш чылдын бирги чымынын пла-нын оонаалдарын ноябрь төп-чүзүндө-ле күсөткен. Севен, көрүкчү болгаш акша чымы-далымың талазы-биле көрдү-гөн плаһнар шаг-ла-ла ажи-күсөткөнгөн.

Анык коммунист В. Иргит ыраг-узак малчыларга, кино көргүзгелерге, малчыны тайы-үеде, оңа кичээлдерин салып турар. Эртен чалын малчы-ларга кинону көжүчү чоруу тургаш, беш катан көргүсөп.

И. УСПУН-ДОРЖУ, Монгуш-Тайга рейс.

Башкылар концерти

Морен суурун башкылары бот-тымынчыл уран чүгөдө илелекчиди киржип турар. Оларынч концерттин чой-та чаа чон сокуурал-биле төргөн. Хойунч ыраары, ая-самбыл күсөдөдөр, таңды дөшт чөдө ызы-бүрү номер-лер бар. Олар Дамба, Довут Хуладал, Мажит-оол, Иргит Хуладал, Суктермаа Орус-оол дөшт өскө-даа башкылар көрүктүлериң сокуураткан.

Ч. ЭРЕНДЕП, Эрзин район.

«Шин» солунун дараазыңда номериң поскресеньеде, декабрь 26-да үнер.

„Араганың үстүңгө чам үнген“

Редакцияга чагаалар ужу-гун кээп-ле турар. Мончуң боорге, чагаа бүрүзү-ле амы-дыралдык калкың-ла бир та-лазын согон чылар. «Кайда чор сен, аай?» «Чедип рекем аай, сен сактып чор бис.» Ындыг уткалыг чагааларын мончуң боорге, көргөткөң-даа, хоон парангы-даа. Оң-бүдө. Уруг-дарың. Ада-нең. Оң со-стерге холбашкан бодалар ки-жигиң сөткөшпн чайгаар-ла холбашпн көр.

Ындыг ийк чагаалың изи-биле чоруп ужура таварыш-кан мен. 1963 чылдың чамы-нында Ан-Тургу суурга нуду дүңкөп. Оң шырак-ла эр-кен дикир. Мажит Зинк-оол биле Александр Комбуңуң адрезинге ада-пелеринден болгаш дөргү-төрелеринден белек-селек-даа, чаагай ал-ган-йоргалар-даа хой бол-ган. Анык оң-бүдөгө чоруту бичин хамааттап тыттып кээп эгелээ. Ажы-толуге аныкмын — ийи кижигиң ка-ды чурттап амдыралын улам бичиктээр ужурут.

Ындыг турбук, бо өг-бүе үш уругтап апарган соода, багай туттуңгай улуг дөг, «то-лап бустуңа» эгелээ. Ыйчан-гап Александр Комбуңуң чартык-самбыл бузуган улуг дөг аргак күш төлдөрү шы-кан, төрөн чурталарың «кайда чор сен, аай?» деп бижик ту-рарлары оң. Алай деп чымы, тымчак сөзүң алап артын катлап ол уруг-дарыңның көргөткөшн көрүң даң.

Анык не арааш Чаданна болгаш Кымыл эмнедөгелерин-ге чыдып турган. Оң үеде өг-бүлениң эр ээзи Мажит Зинк-оол ажилдап, ажы-толуг азы-рап орган. Оң улазуг огу И. Зинк-оол ам Чови-Хемчик-тин Хайыракан сес чыл шко-лазың үшкү класмыда, а ылаан амдызыңда өөрмөйчү турар. Эң бичен чаа-ла бир хар ажиң чоруп. Дунмала-лар анык кырактар дөшт И. Зинк-оол кичээлдер уут турар апарган. Азымын кайда чорупурун айттырган, ону тын бөрип дилээң чагаа-ны ол билээ.

Александр Комбуңа нуду дү-жүргөн хүнүңден не арага-дагы хандыгың эгелээ. Ын-чангап Ан-Тургуң чоно ону пат билер болгаш чагың-сур-ган, эди алырын орадал-кан: ол анык не оон калды-лаа түнчүл үндүрбөң.

— Малчылап турган, оон чаш урууларын бис өстүр азырап берген бис. Арагалап

чиде боорге, сүрүң-даа шаг болган бис — деп, М. Зинк-оолдун адаың алаан ажи-к ханыг хоочун аныктын чу-гаалаң олуру.

Ону бадтыкаары-биле ол дөң баарың арагың неини амыдыралыңдан бир чикек. Александр Комбу Кымыл эки-илелекчиди үчүп келген, Ха-йыраканда оң-бүдөңгө хал келген. Оң негелениң уруг-дарын аажок өөрөн. Алек-сандра өг-бүлениң оорукчу-ау-даа хөргөк албаң, чор-ту-ла ылаң көңүлү — арага-биле докпаның берген, сажы-сеткил кикшиң турар апар-ган. Бир-ле хүн Мажит Зинк-оол ажилдап аныканы алаа экен берген, уругларыңа идик-хөп садарын чагааш,

— Кара-Талга саанчыл-ла турдум. Байыр-оол орта ажилдап, чөдө арагал-дыңа сулудуг кичи-ле бол-ган. Ам та кайда. Ажы-иш-те салдыммай чораш, уруг-дарыңны кижигиди, эртем-билде өөрөң алыр мен. Оң-даа чораш олар чоруп ылаан — деп, Мария Хо-валыгова муңгарай чугаала-ды.

Чораш кичи чоруп-ла ыл-лап. Ичылза-даа артык уруг-дарыңны сеткил-сагы-жыңа балабас багай не ар-тын каарың эң берге...

Ындыг ызымың чагааны Д. Салчак база-ла редакция-го чоруткан. Ында база-ла Дыр-тай-оол Донгаквич Дому-хуң дөрт оң-бүлени, дөрт урун калган, чикеп айттар дилээр дөшт чоруткан, хөдөөр ке-дөй берган деп бижик турар. Оң суура Тес-Хем районун «О. Шына» совхозунда үндү турар. А оң өг-бүлени Улут-Хемин Чыгыда чурттап, ажилдап чоруп.

«Араганың кырыңа чам үн-ген деп тыа улустун ир-ген сөзү бар. Шына-ла, ара-галар чоруткун түнчөм эки чүгө чедирбес дөртүн ү-стүңе чикетерден көрдүсөң-дүр. Оң-бүдө, төрөн ажы-толуг тоомчуга көрбөс, социалист өг-бүдө дөшт калдың-даа ээ-харысалга чок алары дөргө-ле араганың урукчу-дур, кара баарың, харысалга чок чорук-тур.

«Кижиге толуге ылаң, ыт кодымыңа ылаң» дедир-ле болтай. А бо ада-нелерде ы-дыг сеткил бар ирги бе? Оң-бүдө артын калган уругла-рыңны «Кайда чор сен, чедип келем» дөшт кыгымды олар-нын кулашга чыгылаанын чечсин. Көргөсөң сеткилдиг бооп, биргөсө бодамырлар ир-ги бе?

К. ТУЛУШ.

ШЫДЫРААЧЫЛАР МОСКВАГА УЖУРАШКАН

Москвада, демир-орукчуларынч Топ клубунда, эртин турар чуртун 44-ку чемпиононда Совет Эмилелиниң элчизим 18 шидыраачылары киржип турар.

Дөдө алааның амы маргалдааның сымлыстары маргалдааны деп диди-ми-биле өйөң болур. Оң ортук реитиниң 2565-ге дөңкөшмн турар, ол болса, ФИДЕ-нин эрадиалың суурулар алаан. XIII каталарга дүжүп турар. Составыңа талазы-биле ол хире күчтүг маргалда-лар бо чымы болган, Финляндия-ге болгаш Швейцарияга болуулаан зоналар аразының маргалдаалары бевин СССР-нин чемпиононыс чегес.

Делегей чемпиону Анатолий Карпов

2693 дөдө реитиниңиз болуру алаан. 25 тарамы эрмейстер чуртун бирги чө-ринге калкыс-даа катан илелүп көрбөң. Бо убада ол эң-не бедик чөд дөшт дежи-сепиң турар.

Анык эрмейстерлерден болгаш жас-терлерден маргалдаада 24 тарамы Олег Романшын болгаш Носиф Дорфман, 25 тарамы Рафаэл Ваганян болгаш 27 тарамы Юрий Балахов ойнап турар.

ЧУРУКТА: чемпионаттыг салмааларын (солгай талазыңдан) Виталий Цешко-ский, Носиф Дорфман, Олег Романшын, Мигуль Тель болгаш Анатолий Карпов оларынч товарып көрүп турар.

В. СЕРОСТЯНОВТУҢ ФОТОЗУ.

ЁЛКАНЫ ШЫН ТУРГУЗАР

Чаа чылдыг ёлка-шывиңгегежиги тургузарда бугурулгелерини, организасталарынч удуруткучуларын, школа-ларын, урутар албан чөдөриниң директорларың, ада-пелеринч кичээлге алыр болгаш ылаң-ла сагыр дурум-не-ри болза:

өрт аймын баш удур бодурулганың хөжөмгөсүн ба-гуулар чаа чылдыг ёлканы иштиде алаан урун каан ту-скай халаркаа тургузар. Ёлканы олар суугудан болгаш изиг-демдерден 1 метр озаалап болгаш хана-биле шил а-рамыңдан кижиге хөстү эртин турар кылдыр тургузар хө-рекс;

өртөңгөч хөстү бодулар состав-биле чаа, кылаан ха-ведиң, маралын болгаш сазым аймак ёлканы шимен, каастарыңа ажилдап болбас;

өрт-чалышкыга удур состав-биле чаа, кылаан хөвөдөн, маралдан болгаш өскө-даа дүргөн өртөштин, чалыштылар по-е аймагдан кылган хөттерин урутарга кедирип болбас;

ёлканы чырдыр алаалары ажилдап, чүгө тускай элек-три